

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΡΙΑ

Ενότητα τρίτη: Κλάδοι της φιλοσοφίας και επιστήμες**1. Βασικοί κλάδοι της φιλοσοφικής δραστηριότητας**

Ανάλογα με το είδος των φιλοσοφικών ερωτημάτων, μπορούμε να διακρίνουμε τους ακόλουθους βασικούς κλάδους της φιλοσοφίας:

- 1. Γνωσιολογία:** ασχολείται με τη γνώση, τους όρους και τις προϋποθέσεις για να έχουμε έγκυρη γνώση, καθώς και με τις διαφορετικές θεωρίες για το πού βασίζεται η γνώση μας. Ενδεικτικά ερωτήματα: τι είναι η γνώση; Με ποιον τρόπο την κατακτούμε; Πηγή της είναι οι εντυπώσεις των αισθήσεων ή ο νους;
- 2. Μεταφυσική ή Οντολογία:** ασχολείται με τα ερωτήματα που υπάρχουν σε σχέση με τη *βαθύτερη υφή ή ουσία της πραγματικότητας*, δηλαδή με το τι και πώς υπάρχει.
- 3. Πρακτική φιλοσοφία:** ασχολείται με τις αρχές και τις αξίες που καθορίζουν τη ζωή μας και τους όρους οργάνωσης της ζωής μας. Διακρίνεται με τη σειρά της σε **ηθική, πολιτική φιλοσοφία και αισθητική**.
 - α.** Η ηθική φιλοσοφία υποδεικνύει τις αξίες με τις οποίες ο άνθρωπος καθοδηγείται για το τι και πώς πρέπει να πράξει, ώστε να αποκτήσει την ευδαιμονία.
 - β.** Επειδή όμως το πρακτέο δεν έχει υποκειμενικό χαρακτήρα, αλλά καθορίζεται κατά κύριο λόγο από την κοινωνία μέσα στην οποία ο άνθρωπος ζει, η ηθική είναι άρρηκτα δεμένη με την πολιτική και η ηθική φιλοσοφία προεκτείνεται αναγκαστικά στην πολιτική φιλοσοφία, η οποία στόχο έχει να δώσει απαντήσεις σε ερωτήματα, όπως: Ποιοι θεσμοί και ποιες κοινωνικές αξίες πρέπει να καθιερωθούν στις πολιτείες, ώστε ο άνθρωπος να είναι ευτυχής;
 - γ.** Η αισθητική ασχολείται με ένα άλλο πεδίο της ανθρώπινης δράσης: την τέχνη, δηλαδή την καλλιτεχνική δημιουργία. Η τέχνη, ως γνωστόν, σκοπό έχει να αναπαραστήσει το ωραίο και να προσφέρει στους κοινωνούς της συγκίνηση και απόλαυση. Η αισθητική, λοιπόν, αναζητά το περιεχόμενο και τη φύση των εννοιών που προσδιορίζουν τα έργα τέχνης, όπως: Τι είναι ωραίο; Τι είναι η αισθητική συγκίνηση; Πώς και γιατί προκαλείται;
- 4. Λογική:** ασχολείται με τους όρους της ορθής νόησης, με το πώς μπορούμε να σκεφτόμαστε σωστά. Δε θεωρείται μόνο ειδικός κλάδος, αλλά και απαραίτητο θεωρητικό όργανο τόσο για τη φιλοσοφία όσο και για τις επιστήμες.

3. Φιλοσοφία και επιστήμες

Η διάκριση φιλοσοφίας και επιστημών είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο. Στην αρχαιότητα η έννοια της φιλοσοφίας παρέπεμπε συνολικά σε κάθε είδους συστηματική θεωρητική δραστηριότητα. Με σημερινά κριτήρια, τα έργα του Αριστοτέλη θα μπορούσαν να χωριστούν σε επιστημονικά και φιλοσοφικά. Όμως, με την ανάπτυξη των επιστημών στη νεότερη εποχή, διάφοροι γνωστικοί κλάδοι άρχισαν να αποκόπτονται από τη φιλοσοφία: πρώτα οι φυσικές επιστήμες (π.χ. φυσική, χημεία, βιολογία) και έπειτα οι κοινωνικές επιστήμες (π.χ. οικονομική επιστήμη, κοινωνιολογία) και οι επιστήμες του ανθρώπου (π.χ. ψυχολογία, γλωσσολογία, ανθρωπολογία).

Μήπως αυτή η αυτονόμηση των επιστημών από τη φιλοσοφία σημαίνει ότι αυτή σταδιακά χάνει το νόημα της ύπαρξής της;

Η απάντηση είναι ότι η αυτονόμηση των επιστημών αναδεικνύει ότι η φιλοσοφία είναι μια διαφορετική θεωρητική δραστηριότητα σε σχέση με τις επιστήμες. Κι αυτό γιατί δεν προσπαθεί να αποδείξει τη μία ή την άλλη επιστημονική θεωρία, αλλά να διερευνήσει και να αιτιολογήσει με τρόπο βαθύτερο και γενικότερο τις πεποιθήσεις μας, ατομικές, κοινωνικές και επιστημονικές.

Η χρησιμότητα της φιλοσοφίας προκύπτει από τα ίδια τα προβλήματα που συναντούν οι επιστήμες: προβλήματα μεθοδολογικά, σχετικά με το εάν και κατά πόσον η μία ή η άλλη προσέγγιση επιτρέπει την καλύτερη γνώση του αντικειμένου, προβλήματα επιστημολογικά, σχετικά με των εγκυρότητα των συμπερασμάτων, και προβλήματα ηθικά, σχετικά με την κοινωνική χρησιμότητα των επιστημονικών πορισμάτων.

Απέναντι σε αυτά τα προβλήματα, η φιλοσοφία έρχεται «πριν» από τις επιστήμες, προσφέροντας αρχές και τρόπους για να θεμελιώσουν καλύτερα τα πορίσματά τους, και «μετά» από αυτές, για να συζητήσει τα προβλήματα ή τα ερωτήματα που προέκυψαν, να συνοψίσει και να γενικεύσει τα πορίσματά τους. Γι' αυτό τον λόγο και ο Βίτγκενσταϊν θα πει ότι η φιλοσοφία είναι κάτι που βρίσκεται όχι «πάνω» ή «κάτω» από τις επιστήμες, αλλά «δίπλα».

Αυτή η σχέση της φιλοσοφίας με τις επιστήμες μπορεί να εξηγήσει και το ακόλουθο παράδοξο: ενώ οι επιστήμες μέσα στην εξέλιξή τους απορρίπτουν τις παλαιότερες θεωρίες ως ξεπερασμένες, στη φιλοσοφία διαρκώς ξαναγυρνάμε και σε παλιές θεωρίες. Κανένας, π.χ., σήμερα δε θα ξαναγύρναγε στην αριστοτελική φυσική. Όμως, μπορούμε να διαβάζουμε με ενδιαφέρον την αριστοτελική ηθική. Ο λόγος είναι ότι τα φιλοσοφικά ερωτήματα, είτε αφορούν το πώς μπορούμε να έχουμε έγκυρη γνώση είτε αφορούν τη βάση της ηθικής μας ζωής, είναι ερωτήματα ανοιχτά, ερωτήματα που διαρκώς ανακύπτουν σε σχέση με το πώς μπορούμε να έχουμε επιστημονική γνώση ή με το πώς μπορούμε να ζούμε σε μια κοινωνία δικαιοσύνης και ελευθερίας.

Επομένως, η φιλοσοφία μπορεί να μη μας προσφέρει γνώσεις όπως οι επιστήμες, μας προσφέρει όμως έναν κριτικό στοχασμό πάνω στην ίδια την ικανότητά μας να σκεφτόμαστε και να πράττουμε. Είναι ένας στοχασμός πάνω στη σκέψη και την πράξη μας, που μπορεί να απελευθερώσει δυνατότητες τόσο θεωρητικής σκέψης όσο και κοινωνικής πράξης. Και το γεγονός αυτό την κάνει όχι απλώς χρήσιμη, αλλά και αναγκαία.